

EXEGEZE LINGVISTICE (I)

TERMENI CREȘTINI DE ORIGINE LATINĂ

Lucian JITARU, lector universitar, drd., Facultatea de Litere,
Universitatea de Stat „Alecru Russo” din Bălți

Résumé: *La terminologie chrétienne est apparue dans la langue roumaine en même temps avec le baptême des Daces, les ancêtres du peuple roumain, il y a 2000 ans. La majorité des termes chrétiens roumains sont d'origine latine. Le texte du „Notre père”, symbole de la croissance chrétienne, contient 90% de mots d'origine latine.*

Mots-clés: *croix, loi, prière, saint, prêtre, Dieu, église, Vierge, péché, baptiser, croissance, ange.*

Creștinismul a apărut în sec. I d.H. în Palestina, ca o sectă iudeo-creștină. Această religie universală este constituită pe temeiul credinței în persoana și scrierile care conțin cuvintele și învățătura lui Isus Hristos (*Evangelhii*). Creștinismul a fost predicat apoi de către apostoli în cuprinsul Imperiului Roman, constituindu-se, chiar în sec. I d.H., într-o comunitate de adepți numită *Biserica creștină*. După ce a fost persecutat de împărații romani, începând cu Nero (64 d.H.) până la Dioclețian (303), creștinismul a devenit religie de stat sub Constantin cel Mare (Edictul din Milan, 313), de altfel, fiind de origine trac. Romanizarea dacilor s-a desfășurat în perioada 106-275, cât a durat dominația romanilor asupra Daciei. Acest proces s-a desfășurat odată cu creștinarea strămoșilor noștri geto-daci. Răspândirea creștinismului în spațiul carpato-danubian a avut loc în limba latină populară prin activitatea apostolică a primilor misionari creștini oficiali și ocazionali. Fondul terminologiei creștine din limba română conține termeni apăruiți la poporul autohton în limba latină. Împărtășind creștinismul de rit bizantin (ortodox), terminologia creștină românească a încetățenit numeroase împrumuturi grecești. O puternică influență asupra terminologiei creștine românești a avut-o limba slavonă care ține atât de contactele interetnice, cât și de procesul de reorganizare a bisericii, a adoptării liturghiei slave și a scrisului chirilic, de adoptare a limbii slavone ca limbă oficială a bisericii. Astfel, din punct de vedere etimologic, termenii creștini din limba română pot fi clasificați în următoarele categorii: de origine latină, de origine greacă și de origine slavonă.

O probă edificatoare în sprijinul tezei că geto-dacii au îmbrățișat creștinismul chiar din primele secole după Hristos o constituie terminologia creștină de origine latină. În opinia reputatului istoric și arheolog Vasile Pârvan, termenii pentru noțiunile fundamentale de credință creștină și din viața religioasă în limba română sunt de origine latină, fiindcă românii până în secolul al VII-lea au trăit „în continuitate trupească și sufletească” cu lumea romanică. „Semnificativ este faptul că textul „Tatăl nostru”, simbolul credinței creștine, alcătuit încă în secolul al IV-lea, conține 90% de cuvinte de origine latină (cu excepția cuvintelor *greșeală, ispită, mântuiește*) (*Purice 2014: 5*). Răspândirea creștinismului în spațiul carpato-dunărean începând chiar cu secolul I după Hristos, s-a realizat în limba latină populară, înțeleasă de oamenii de rând din această regiune. Astfel, în procesul de formare a poporului și a limbii române noțiunile fundamentale de credință creștină și viață religioasă devin elemente importante de romanizare a geto-dacilor.

O parte din termenii creștini de origine latină s-au impus în Dacia Traiană prin propovăduirea creștinismului încă în perioada apostolică, o altă parte din acești termeni a fost însușită mai târziu în secolele III-IV, odată cu răspândirea creștinismului în masele largi ale populației locale, odată cu organizarea bisericească pe teritoriul dunărean-carpatic. Au fost atestate documentar circa 15 scaune episcopale în diferite cetăți și provincii romane orientale, ai căror titulari au participat la lucrările unor sinoade ecumenice și locale. Aceste episcopii, după cum se vede, au existat și până la anul 300, căci la această dată, în urma persecuției lui Dioclețian, au fost martirizați un număr mare de preoți.

Istoriografia modernă nu mai pune la îndoială teza, bine argumentată (mai ales prin terminologia creștină de bază, care la origine este latină) că poporul român a cunoscut credința creștină prin însuși procesul său de formare, iar procesul de formare etnică a avut loc paralel cu creștinarea sa, prin secolele III-IV, impunându-se prin terminologia creștină de origine latină.

Se poate considera depășită opinia lui Iorgu Iordan și Maria Manole, care au afirmat că „înainte de a avea relații mai strânse cu vechii slavi populația romanizată din părțile noastre a cunoscut prea puțin creștinismul (sub forma lui „latină”) (Iordan, Manoliu 1965: 361). Procesul de romanizare și creștinare a românilor s-a încheiat în a doua jumătate a secolului al VI-lea, înainte de conviețuirea cu

slavii, care la această dată nici nu fusese creștinați (adoptarea creștinismului de către slavi a avut loc în secolul al X-lea). Numărul impresionant de termeni creștini de origine latină din limba noastră i-a determinat pe prestigioșii lingviști nominalizați mai sus, să prezinte în continuare „o serie destul de bogată de termeni religioși, transmiși direct idiomurilor romanice (aici și limbii române – n.n.), comentând termenii *altar, angelus, baptizare, basilica, ecclesia, blastimare, christianus, credere, crux, -cis, deus, draco, paganus, pascha, peccare, presbyter, sanctus, serba, martor*” (ibidem: 361-362).

Numărul de termeni de origine latină în limba română într-adevăr este impunător, ei exprimând noțiuni fundamentale ale creștinismului ortodox:

Adormire (< lat. *addormire*) – a înceta de a mai trăi; a muri, a deceda (**a adormi de veci** sau **somnul (cel) de veci, somn veșnic, întru Domnul**). Acest termen are și conotație bisericească „încetare din viață; moarte”, ca în sintagma **Adormirea Maicii Domnului**, sărbătoare creștină la data de 15 august, care comemorează părăsirea vieții pământești de Maica Domnului, cunoscută în popor ca Sfânta Maria sau Uspenia.

Ajuna (< lat. *adjunare*) – a nu mânca nimic, a posti. De aici derivatele: **ajun**, ziua sau seara care precedă o sărbătoare mare (când se postește); **Moș Ajun**, ziua anterioară Crăciunului; **ajunare**, faptul de a ajuna; postire, postit.

Altar (< lat. *altarium, ii*) – parte a bisericii unde preotul oficiază liturghia; masa care se află în această parte a bisericii.

Biblie (< lat. med. *biblia*, din gr. βιβλία) – culegere de texte care conțin doctrina religioasă a evreilor (Vechiul Testament) și a creștinilor (Vechiul și Noul Testament); Sfânta Scriptură; carte care conține aceste texte.

Biserică (< lat. *basilica, ae*) – 1. Clădire destinată celebrării cultului religios creștin; 2. Comunitate a creștinilor de același cult: biserica apostolească, biserica romană; 3. Instituția creștinismului în ansamblu. Acest termen a fost cunoscut atât în Illyricum, cât și în Dacia Traiană până în secolul al V-lea (Pârvan 2000: 87), fiind atestat în diferite inscripții.

A blestema (< lat. *blastemare*, derivat de la *blasphemare*) – 1. A cere lui Dumnezeu sau diavolului o acțiune care urmează să se răsfângă asupra cuiva. Derivatul **blestem** - 1. Imprecăție prin care se invocă abaterea unei nenorociri asupra cuiva; 2. Soartă rea de care nu poate nu poate scăpa cineva; 3. Anatemă.

A boteza (< lat. *baptizare*) – 1. A (se) supune ritualului botezului, a (se) creștina prin botez; 2. A stropi cu agheasmă; 3. A îndeplini atribuțiile de naș la botezul cuiva. Derivatul **botez** – ritual creștin de primire în rândul credincioșilor, însoțit de atribuirea unui prenume (nume de botez); cumetrie.

Cârneleagă (< lat. *carnem ligat*) – săptămâna antepenultimă din cășlegi, când nu se postește miercuri și vinerea.

Câșlegi (< lat. *caseum ligat*) – interval de timp între două posturi, în care creștinii mănâncă și brânzeturi.

A comânda (< lat. *commendare*, lat. vulg. *commandare*) – 1. A se îngriji de sufletul unui mort, a se ocupa de înmormântare, de slujbe și pomeni, a face tot ce se cuvine pentru odihna sa; 2. A da ultimele dispoziții cu privire la înmormântare și la pomeni. Derivatul **Comând** (*inv.*) – 1. Masă de pomenire a unui mort; praznic, pomană; 2. Bunuri păstrate pentru înmormântare și pentru praznic.

Crăciun (< lat. *creatio, onis*) – sărbătoare creștină amintind nașterea lui Isus Hristos.

A crede (< lat. *credere*) – a avea o anumită credință religioasă; a admite existența lui Dumnezeu.

Credință (< lat. *credentia*) – faptul de a fi credincios; convingere despre existența lui Dumnezeu; mărturisire a acestei credințe prin respectarea prescripțiilor bisericești; religie. Derivatul **credincios** – care crede în Dumnezeu și se închină lui.

Creștin (< lat. *christianus*) – nume atribuit celor care au primit botezul și cred în Isus Hristos. Este un derivat de la Hristos, o traducere grecească (Christos) din limba ebraică a cuvântului *Messiah* (= unsul lui Dumnezeu). Numele de creștin atribuit discipolilor lui Hristos apare pentru prima dată în Antiohia, oraș în Siria antică (azi *Antakya*, Turcia): „Și când l-a găsit, l-a adus la Antiohia. Un an întreg s-au strâns laolaltă în adunare și au învățat pe mulți oameni. Și ucenicii au fost numiți creștini, pentru prima oară, în Antiohia” (*Faptele apostolilor*, 11: 26).

Creștinismul (< lat. *christianismus*) – religia acelor care mărturisesc credința în Isus Hristos și care este purtător de mesaj universal de mântuire, propovăduit de Sfinții Apostoli. Creștinismul

își are originea în ceea ce ține de viața, cuvintele, pătimirea, moartea pe cruce, învierea din morți, înălțarea la cer a lui Hristos. Nucleul fundamental al creștinismului rezidă în afirmarea lui Dumnezeu, creator al Universului și al Omului. Tatăl nostru creștin, pururi plin de iubire și de grija părintească, constituit din trei persoane distincte în relații, dar egale în natură, un același Dumnezeu treimic: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Creștinismul ortodox este viața în credința *Bisericii Ortodoxe* (< gr. *ortho* „drept” și *doxa* „slăvire”), adică „dreapta slăvire”.

Cruce (< lat. *crux, cis*) – simbol al religiei creștine, amintind de răstignirea lui Isus Hristos; gest făcut de creștini cu degetele la frunte, la piept și la umeri, care simbolizează tortura suferită de Fiul lui Dumnezeu.

A cumineca (< lat. *communicare*, lat. vulg. *comunicare*) – a se împărtăși, a primi sau a da împărtășania. Derivatul **cuminecătura** – 1. Ritual (constituind una din cele șapte taine ale bisericii) care constă din gustarea de către credincioși a vinului și a pâinii sfințite, simbolizând sângele și trupul Mântuitorului: împărtășanie; 2. Vinul și pâinea care servesc în acest scop.

Dulce (< lat. *dulcis*) – timp în care este permis să se mănânce carne; **De dulce**, care nu este permis în posturi.

Dumnezeu (< lat. *Dominus deus*) – ființă supremă în religiile monoteiste, creator și cărmuitor al existenței și al ordinii universale. Cuvântul e cu forma din latina populară fără vocala **i**, întâlnită numai în limba română. Sintagma *Dominus deus* este o veche invocație păgână a zeilor care a fost preluată din Dacia și Moesia de creștini în forma populară *domne deus*. În celelalte limbi romanice **i** s-a păstrat. *Dominus, domina*, în opinia lui Vasile Pârvan, este la origine un titlu pământesc, înțeles ca stăpân, ca monarh absolut, răspândit în Dacia Traiană, invocarea zeilor la păgâni includea și sintagma *domine deus*.

Fecioara (< lat. *fetiola*) – Maica Domnului; **Sfânta Fecioară**, Maica Domnului.

Florii (< lat. *floralia*) – sărbătoare creștină care cade în duminica dinaintea Paștelui.

Împărat (< lat. *imperator, oris*), (de obicei cu determinări) – stăpânul lumii, Dumnezeu. Determinativul **Împărăția (cerului** sau **cerurilor, de sus** etc.), imperiul lui Dumnezeu.

A se înălța (< lat. *inaltiare < altus*) – a se îndrepta în sus, a se ridica. Derivatul **înălțare** – 1. Acțiunea de a se înălța; 2. **Înălțarea (Domnului)**, sărbătoare religioasă creștină la 40 de zile după Paști.

Înger (< lat. *angelus, i*) – ființă spirituală supranaturală, considerată ca slujitor și vestitor al lui Dumnezeu.

Lege (< lat. *lex, legis*) – 1. Precept divin; ansamblul preceptelor, normelor religioase (consemnate în scris) emanate de la divinitate: [Scripturile] *cuprind poruncile și legea lui Dumnezeu*. BIBLIA; **lege divină**; **Legea Veche** sau **Legea lui Moise**, Vechiul Testament; religia mozaică: *moarte cu blăstăm nu era în legea veche, fără de răstignire*. Varlaam; *nu voi să stric legea veche, zise Isus Nazarineanul, voi s-o restabilesc*. Eminescu; **Legea Nouă** sau **Legea lui (Isus) Hristos**, Noul Testament; religia creștină: *acolo au fost... mai marii apostolilor ai legii noae*. Antim.

Paște sau **Paști** (< lat. *Paschae*) – sărbătoare importantă din calendarul Bisericii creștine, celebrând învierea lui Hristos în a treia zi după crucificarea sa. În bisericile occidentale, cade în una dintre duminicile dintre 22 martie și 25 aprilie, în funcție de data primei luni pline de după echinocțiul de primăvară. Data a fost fixată după Sinodul din Niceea (325 d.H.). În calendarul ortodox, care folosește un sistem de calcul diferit, cade adesea mai târziu. O sărbătoare a bucuriei și un moment al mântuirii, Paștele reprezintă sfârșitul unei lungi perioade de penitență – Postul Paștilor. Pictarea ouălor și poveștile despre iepurașul care decorează și ascunde ouă în grădină sunt două dintre obiceiurile populare legate de această sărbătoare.

Păcat (< lat. *peccatum, i*) – încălcare cu bună-credință a legii divine, abatere gravă de la o normă religioasă; fărădelege; **Păcatul strămoșesc** (sau **originar**), greșeala neascultării săvârșită față de Dumnezeu de primul om, Adam, care a atras alungarea lui și a Evei din rai și pierderea stării paradizice; actul de ruptură a comuniunii inițiale dintre Dumnezeu și om; **Păcat capital**, fiecare dintre păcatele considerate de Biserică fundamentale, din care izvorăsc toate celelalte păcate (trufia, zgârcenia, desfrâul, pizma, lăcomia, mânia și lenea).

Păgân (< lat. *paganus*) – persoană care se închină zeilor sau idolilor; idolatru, politeist, (*p. ext.*) persoană care este de altă religie (turc, evreu) decât cea creștină sau de altă confesiune (ungur, neam) decât cea ortodoxă.

Păresimi (< lat. *quadragesima, ae*) – (rar) postul Paștilor; perioadă de timp (șase săptămâni) cât durează acest post.

Părinte (< lat. *parens, ntis*) – 1. Dumnezeu (considerat ca întemeietor al lumii și ocrotitor al oamenilor); 2. Preot, călugăr; 3. (**Prea**) **Sfântul părinte**, papa; 4. **Sfinții părinți** sau **Părinții Bisericii**, sfinții învățați ai bisericii creștine, care pe baza scripturilor și a tradiției au elaborat ansamblul doctrinelor creștinismului.

Preot (< lat. *presbyter, eri*) – 1. Persoană care săvârșește ritualurile unui cult religios, fiind mijlocitor între semenii și divinitate; 2. (în biserica creștină) persoană din cler care oficiază serviciile religioase, având darul, prin hirotonisire, să săvârșească toate tainele cultului; popă, părinte.

Răposa (< lat. *repausare*) – a muri. Spre deosebire de celelalte limbi române, în limba română e utilizat numai ca termen creștin (a deceda).

Ruga (< lat. *rogare*) – a spune o rugăciune, a invoca divinitatea, a se închina. Derivatul **rugă** – 1. Rugăciune; 2. Troiță; 3. Sărbătoarea patronului unei biserici; hram.

Rugăciune (< lat. *rogatio, onis*) – 1. Faptul de a se ruga la divinitate, rugă; 2. Cerere umilă, implorare, mulțumire sau laudă adresată de credincioși divinității.

Sărbătoare (< lat. *servatoria*) – 1. Zi consacrată ceremoniilor civile sau religioase; sărbători împărătești, sărbători în onoarea Mântuitorului Isus Hristos și a Sfintei Fecioare Maria; sărbătorile împărătești sunt: *Nașterea Născătoarei de Dumnezeu, Înălțarea Sfintei Cruci, Intrarea în Biserică, Nașterea Mântuitorului, Botezul Domnului, Buna Vestire, Schimbarea la față, Adormirea Maicii Domnului, Intrarea Domnului în Ierusalim, Înălțarea Domnului, Pogorârea Duhului Sfânt și Sfânta Treime.*

Scriptură (< lat. *scriptura, ae*) și **Sfânta Scriptură** – carte religioasă cuprinzând Vechiul și Noul Testament; Biblia; (*p. ext.*) preceptele, legile etc. propovăduite de aceasta.

Sânt (< lat. *sanctus*) (*pop.*) – sfânt; divin, dumnezeiesc; (de obicei urmat de numele propriu; mai ales formele **sân** și **sâm** se sudează cu acesta) nume dat sfinților și sărbătorilor religioase corespunzătoare (ex. Sângeorz, Sântoader, Sândumitru, Sâmpetru etc.).

Acești termeni creștini alături de numeroase vestigii arheologice și date istorico-literare constituie argumente certe privind vechimea creștinismului românesc, demonstrând ideea că poporul nostru este la origine creștin.

Bibliografie:

1. *Biblia cu ilustrații*, Versiune redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, București, Editura Litera, 2011, 8 vol.
2. Ciorănescu, Alexandru, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Editura SAECULUM I. O., 2002.
3. *Dicționar universal ilustrat al limbii române*, București, Editura Litera Internațional, 2010, 12 vol.
4. *Enciclopedia universală britanică*, București, Editura Litera, 2010, 16 vol.
5. Iorgu Jordan, Maria Manoliu, *Introducere în lingvistica romanică*, București, Editura didactică și pedagogică, 1965.
6. *Împărțirea sărbătorilor*. Sursa: [ro.ortodoxwiki.org/împărțirea sărbătorilor](http://ro.ortodoxwiki.org/împărțirea_sărbătorilor).
7. Pârvan, Vasile, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-român*, București, Editura Libra, 2000.
8. Purice, Mihail, *Terminologia creștină în limba română*, Chișinău, Centrul editorial „Universitatea de Studii Europene din Moldova”, 2014.
9. Stăniloae Dumitru, *Spiritualitate și comuniune în liturghia ortodoxă*, Craiova, Editura Mitropoliei Olteniei, 1986.
10. Stăniloae Dumitru, *Vechimea și spiritualitatea termenilor creștini români în solidaritate cu cei ai limbii române în genere*” în BOR, an. XCVII, 1979, nr. 3-4, p. 563-590.